

Andrzej Denisiuk

PROGRAMY ŚPIEWU I MUZYKI
W ZAKŁADACH KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI W POLSCE W LATACH 1918-1939^{1/}

Część II. Państwowe kursy nauczycielskie.

Podstawowym typem zakładu kształcącego nauczycieli w Polsce w latach 1918-1937 były seminaria nauczycielskie^{2/}. Jednakże wielkie zapotrzebowanie na kadry nauczycielskie w pierwszym okresie po odzyskaniu niepodległości, spowodowało konieczność szukania również innych dróg kształcenia nauczycieli. Kształcenie to było niejednokrotnie pomocnicze lub zastępcze^{3/}. Zadania takie realizowały między innymi kursy przygotowawcze do matury seminarialnej, których statut został ogłoszony w "Dzienniku Urzędowym" Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w 1918r.^{4/}. Kursy te zakładane były przy seminarjach prywatnych i państwowych. Celem ich było danie uczniom podstaw wiedzy pedagogicznej, ukierunkowanie ich pod względem metodycznym i organizacyjno-szkolnym, uzupełnienie ich wiedzy ogólnej z przedmiotów wykładanych w seminarium nauczycielskim, ułatwienie przygotowania do złożenia egzaminu maturalnego. O przyjęcie na te kursy mogli ubiegać się kandydaci, którzy ukończyli w danym roku kalendarzowym przynajmniej osiemnaście lat, legitymowali się świadectwem ukończenia co najmniej sześciu klas szkoły średniej /wyjątkowo za zgodą rady pedagogicznej kursu, mogli być również przyjęci kandydaci bez formalnego dowodu ukończenia sześciu klas szkoły średniej/ oraz przedłożyli świadectwo lekarskie o zadawalającym stanie zdrowia.

Praca uczniów kursów maturalnych polegała na słuchaniu wykładów, lekturze domowej, samodzielnym opracowywaniu zadanych tematów, dyskusjach na seminariach, udziale w zajęciach w pracowniach oraz na praktyce w szkole ćwiczeń.

Słuchacze tych kursów korzystali z pomocy naukowych, laboratoriów i pracowni seminarium, a także ze szkoły ćwiczeń w przypadku, gdy w pobliżu nie było innej szkoły powszechnej. Zajęcia kursantów odbywały się w lokalu seminarium. Jednak to korzystanie ze wspomnianej pomocy nie mogło w niczym naruszyć normalnego toku pracy samego seminarium.

Tygodniowy rozkład godzin na tych kursach przedstawiał się następująco: ^{5/}.

Tab.nr 1

Plan godzin kursów przygotowawczych do matury seminaryjnej	
Przedmioty	Ilość godzin
I. Pedagogika :	
1. Psychologia	2
2. Pedagogika, dydaktyka i historia pedagogiki wraz z ustawodawstwem	4
3. Higiena ogólna i szkolna	2
4. Hospitacje i ćwiczenia	12
Razem : 20	
II. Przedmioty szkoły ludowej i ich metodyka :	
1. Religia	1
2. Polski i literatura	3
3. Geografia	2
4. Przyroda martwa	2
5. Przyroda żywa	2
6. Historia	2
7. Matematyka	2

8. Rysunki	2
9. Ćwiczenia cieleśne	1
10. Śpiew	1
<hr/>	
R a z e m :	18
<hr/>	
O g ó ł e m :	38
<hr/>	

W oparciu o przedstawioną wyżej siatkę godzin, rada pedagogiczna kursu układała szczegółowy program nauczania. Kandydaci, którzy ukończyli już maturę szkoły średniej byli zwolnieni z uczestniczenia w zajęciach z niektórymi przedmiotami; nie mogły to być jednak przedmioty pedagogiczno-metodyczne, praktyka w szkole ćwiczeń oraz te, z których nie mieli wystawionej oceny na świadectwie końcowym, a które zgodnie z rozkładem obowiązywały na kursie.

W styczniu 1919r. rozpoczęto prace organizacyjne zakładu kształcenia nauczycieli pn. "Kursy pedagogiczne" w Krakowie. Po zabezpieczeniu bazy lokalowej i zorganizowaniu grona nauczycielskiego, przedstawiono Ministerstwu WRiOP w imieniu Zrzeszenia Polskich Nauczycieli Szkół Powszechnych /ZPNSP/ projekt organizacyjny tych kursów. Ministerstwo projekt ten zaakceptowało i zarządzeniem z dnia 3.II.1919r. zezwoliło na otwarcie zakładu pod wymienioną wyżej nazwą. Był to początkowo zakład prywatny, jednak Ministerstwo pokrywało w całości koszty utrzymania i udzielało także stypendiów słuchaczom. Otwarto dwojakiemu rodzaju kursy: "Kurs maturalny" oraz "Kurs wstępny"; zajęcia rozpoczęły się w dniu 13.II.1919r. Kurs maturalny był półroczny; przyjmowano nań młodzież od osiemnastego roku życia i po ukończeniu sześciu klas gimnazjalnych lub trzech kursów seminarium nauczycielskiego. Pierwszeństwo w przyjęciu mieli ci kandydaci, którzy ukończyli szkołę średnią i posiadali maturę. O przyjęciu na kurs wstępny, którego

program był dwuletni, ubiegać się mogli kandydaci po siedemnastym roku życia i po ukończeniu co najmniej piątej klasy gimnazjum lub też dwóch kursów seminarium nauczycielskiego. Kurs maturalny miał charakter zawodowo-praktyczny, natomiast kurs wstępny miał na celu uzupełnienie i pogłębienie wykształcenia ogólnego jako podstawy studiów zawodowych^{6/}.

We wrześniu 1920r. nastąpiło upaństwowienie zakładu na mocy pisma Ministra WRiOP z dnia 23.IX.1920r. Zakład ten otrzymał nazwę "Państwowe Kursy Nauczycielskie". W tym charakterze istniał do końca czerwca 1928r.^{7/}. Wzorem Krakowa powstały później zakłady tego typu także w innych miastach^{8/}.

W 1920r. Ministerstwo WRiOP ogłosiło statut państwowych kursów nauczycielskich^{9/}. Statut, podobnie jak to miało miejsce w Krakowie, przewidywał dwa rodzaje kursów, a mianowicie kurs roczny dla tych kandydatów, którzy ukończyli osiemnaście lat i posiadali świadectwo ukończenia średniej szkoły ogólnokształcącej, przy czym pierwszeństwo w przyjęciu mieli kandydaci z egzaminem dojrzałości oraz kurs dwuletni, o przyjęcie na który mogły ubiegać się osoby posiadające świadectwo ukończenia sześciu klas szkoły średniej z ukończonym co najmniej w tym samym roku kalendarzowym, w którym zapisywali się na kurs, siedemnastym rokiem życia. Ci kandydaci, którzy nie mogli wykazać się świadectwem ukończenia sześciu klas, przyjmowani byli na podstawie egzaminu wstępnego^{10/}.

Statut nie przewidywał dokładnej siatki godzin, lecz jedynie wymieniał te przedmioty, które winny być prowadzone na kursach rocznym i dwuletnim. W odniesieniu do ilości godzin przeznaczonych na poszczególne przedmioty, a także programu nauczania

tych przedmiotów, statut nie wypowiadał się definitywnie, pozostawiając tym samym radzie pedagogicznej swobodę pod tym względem. W statucie znalazło się jedynie zastrzeżenie, że ogólna ilość godzin nauki tygodniowej nie mogła przekraczać trzydziestu sześciu. Wyznacznikiem ram programowych był do pewnego stopnia zakres wymagań przy egzaminie końcowym oraz uprawnienia uczniów kończących kursy. Kandydaci kończący PKN otrzymywali bowiem świadectwo ukończenia kursów, które było równorzędne ze świadectwem dojrzałości w seminariach nauczycielskich, a program i tok egzaminów określał regulamin seminarialnych egzaminów dojrzałości. Tak więc program kursów oparty był również na programie obowiązującym w seminariach. Plan zajęć oraz programy poszczególnych przedmiotów układała rada pedagogiczna kursu a zatwierdzało je Ministerstwo WRiOP.

W zakres programu nauki pierwszego roku kursu dwuletniego wchodziły następujące przedmioty: religia, język polski, i literatura, historia, geografia, nauki przyrodnicze, psychologia i logika, matematyka, rysunki, nauka robót ręcznych, śpiew, ćwiczenia cielesne. Program drugiego roku tego kursu pokrywał się z programem kursu rocznego i obejmował naukę o Polsce współczesnej z nauką obywatelską, psychologię, pedagogikę, historię wychowania, organizację szkolnictwa i ustawodawstwo szkolne, higienę szkolną, dydaktykę i metodykę przedmiotów i zajęć w szkole powszechnej wraz z ćwiczeniami praktycznymi, rysunek, roboty ręczne, śpiew, ćwiczenia cielesne^{11/}. Oprócz wymienionych, w zakres kursu mogły wchodzić również i inne przedmioty, które jednakże mogły być wprowadzone dopiero po uzyskaniu przez dyrekcje kursów osobnego zezwolenia Ministra WRiOP.

Te pewne swobody spowodowały, że istniejące równoległe kursy nauczycielskie miały nieco różne plany godzin, w zależności od decyzji rady pedagogicznej^{12/}. I tak np. na śpiew przeznaczano w Krakowie dwie godziny tygodniowo dla każdej grupy, we Lwowie - trzy godziny tygodniowo, natomiast w Wilnie dwie godziny na śpiew i jedną godzinę na metodykę nauczania śpiewu.

W 1928 roku został zmieniony statut PKN^{13/}. Do najważniejszych zmian wynikających z nowego statutu należy zaliczyć zniesienie kursu dwuletniego, postawienie warunku posiadania w momencie zapisywania się na kurs świadectwa maturalnego ze szkoły ogólnokształcącej lub innej, którą Minister WRiOP uznał za równorzędną do tego celu oraz ujednoczenie siatki godzin dla wszystkich PKN^{14/}. W nowym statucie określone również zostały zasady dopuszczania do egzaminu końcowego, przedmioty z których uczeń składać miał ten egzamin oraz sposób jego przeprowadzania. Zgodnie ze statutem do egzaminu końcowego dopuszczani byli uczniowie, którzy ze wszystkich przedmiotów otrzymali przynajmniej oceny dostateczne. Wyjątek stanowił tutaj jedynie śpiew, bowiem jak przewidywał statut, "uczniowie, którzy ze względu na brak słuchu muzycznego nie uczynili dostatecznych postępów w nauce śpiewu, mogą otrzymać dyplomy bez oceny z tego przedmiotu"^{15/}. Plan godzin ilustruje tabela nr 2.^{16/}

Tabela nr 2. Plan godzin na PKN od 1929r.

P r z e d m i o t y	liczba godzin	
	w I pół- roczu	lw II pół- roczu
Przedmioty pedagogiczne:		
a/ psychologia i nauka o dziecku	3	3
b/ historia wychowania	5	-
c/ pedagogika z organizacją szkolnictwa	-	5
d/ dydaktyka ogólna oraz metodyka przedmiotów i zajęć w szkole powszechnej	6 ^x	6

o.d. tab. nr 2

P r z e d m i o t y	Liczba godzin w półroczu	
	I	II
e/ praktyka pedagogiczna	5	6
f/ higiena	1	1
g/ śpiew z muzyką	2	3
h/ ćwiczenia cielesne z metodyką	3	3
i/ rysunki z metodyką	4	2
j/ roboty ręczne z metodyką	2	2
R a z e m :	31	31

x/ w tym jedna godzina metodyki religii przez pierwsze półroczcie.

W 1929 roku ukazał się również okólnik Ministerstwa WRiOP w sprawie programu i organizacji nauki na PKN^{17/}. W okólniku tym stwierdza się, że na PKN obowiązywać miał program nauki przedmiotów pedagogicznych dla państwowych seminariów nauczycielskich. Jednocześnie zwrócono uwagę na konieczność dużego ich uprządkowania. Naukę przedmiotów artystyczno-technicznych, w tym i śpiewu, należało - w myśl okólnika - dostosować do programowych potrzeb szkoły powszechnej i prowadzić ją w korelacji z przewidzianymi w rozkładzie materiału przedmiotów pedagogicznych, poszczególnymi zagadnieniami dydaktycznymi. Nauczyciele przedmiotów artystyczno-technicznych mieli zatroszczyć się o to, aby odpowiednio dobrane partie materiału opracowane były w miarę możliwości z uwzględnieniem czasu, w którym stawały się one aktualne do realizacji w praktyce pedagogicznej uczniów. Nawiązując do odnośnych wskazań programów szkół powszechnych, należało wziąć pod uwagę w pierwszym rzędzie charakterystykę uzdolnień i prac dziecięcych na poszczególnych etapach rozwoju dziecka. Następnie konieczne było przeprowadzenie technicznych ćwic-

ozeń podnoszących stopień sprawności uczniów kursu oraz omówienie wskazówek metodycznych z powołaniem się na istniejącą w danym zakresie literaturę i obserwacje dokonane na lekcjach w szkole ćwiczeń. Ograniczając teoretyczne wywody do niezbędnego minimum, należało położyć główny nacisk na praktyczne ćwiczenia usprawniające.

Szczególną uwagę należało poświęcić omówieniu możliwości korelacji przedmiotów artystyczno-technicznych z innymi przedmiotami szkoły powszechnej, zwłaszcza w oddziałach niższych. Nauczyciel powinien podać odpowiednie wzory takiej korelacji oraz zatroszczyć się o to, aby uczniowie zdobyli pewne umiejętności także i z tego zakresu. Okólnik zalecał, aby zarys metodyki tych przedmiotów podany był w ostatnich miesiącach roku szkolnego w postaci podsumowania doświadczeń zdobytych w pracy w szkole ćwiczeń. Ponadto obowiązywały w odniesieniu do przedmiotów artystyczno-technicznych również wskazówki zawarte w programach nauki dla państwowych seminariów nauczycielskich.

Jak wynika z powyższego, wytyczne w sprawie programu i organizacji nauki na państwowych kursach nauczycielskich, zawierały tylko komentarz metodyczny odnoszący się do całej grupy przedmiotów artystyczno-technicznych, natomiast nie określały zakresu zagadnień merytorycznych poszczególnych przedmiotów. Było to więc jednoznaczne z pozostawieniem w dalszym ciągu decyzji w tej sprawie nauczycielom tych przedmiotów. Uczniowie PKN uczyli się co prawda poprzednio śpiewu i muzyki w średnich szkołach ogólnokształcących i posiadali znaczny zasób wiedzy merytorycznej z tego zakresu. Nauka gry instrumentalnej nie była jednak przedmiotem obowiązkowym w gimnazjach i stąd i ich absolwenci nie musieli koniecznie grać na jakimś instrumencie. Na PKN także nauka gry nie była

obowiązkowa, w związku z czym w przypadku, gdy uczeń nie nabył tej umiejętności poza PKN, nie mógł być wystarczająco przygotowany do prowadzenia lekcji śpiewu nawet w niższych oddziałach szkoły powszechnej. Przy przyjmowaniu uczniów do PKN nie badano nawet uzdolnień muzycznych. Dlatego też mimo, że dyplom ukończenia kursu był równorzędny z ukończeniem seminarium nauczycielskiego, to jednak nie był on równoważnościowy, przynajmniej w odniesieniu do śpiewu i muzyki.

Jak już zaznaczono wyżej, szczegółowe programy nauczania poszczególnych przedmiotów nie były wydane ani nawet przewidziane. Nauczyciele układający plan mieli wzorować się na programach seminariów nauczycielskich. Zmianie uległy jedynie metody i organizacja nauczania ze względu na zmienione warunki pracy. W przypadku śpiewu powstawała konieczność przygotowania w ciągu jednego tylko roku, zarówno pod względem merytorycznym jak i metodycznym. Przed nauczycielem tego przedmiotu wyłaniał się więc bardzo trudny problem, zwłaszcza wobec braku ustalenia pewnych jednolitych wymagań w tym zakresie. Każdy z nauczycieli układał sobie najczęściej plan według własnego uznania, bo jakkolwiek śpiew wchodził w skład grupy przedmiotów artystyczno-technicznych, to jednak jego specyfika była odrębna od specyfiki innych przedmiotów tej grupy. Autorowi udało się znaleźć szczegółowy rozkład materiału ze śpiewu na rok szkolny 1930/1931 na Państwowym Wyższym Kursie Nauczycielskim w Toruniu, ułożony i realizowany przez nauczycielkę E. Kitzową^{18/}. Stanowić on może jeden z przykładów rozwiązywania praktycznego tego problemu. Uderza w nim inny od przewidzianego w statucie PKN, podział roku szkolnego. Według statutu bowiem rok szkolny dzielić się winien na dwa półrocza; zacytowany plan odnosił się, podobnie jak to miało miejsce w seminariach nauczyciels-

kich, do czterech okresów^{19/}. Widocznie jednak, dla nauczyciela wygodniejsze było wprowadzenie podziału materiału na krótsze etapy mimo, iż w zasadzie rozbić tematyki na poszczególne lekcje powinno było czynić ten podział obojętnym. W związku z tym nasuwa się wniosek, że na Kursie tym organizację roku szkolnego dostosowano do organizacji roku szkolnego tamtejszego seminarium. Cechą charakterystyczną przytoczonego planu było również i to, że uwzględniał on jedynie zagadnienia z teorii muzyki oraz metodyki, a nie uwzględniał natomiast pieśni i ćwiczeń praktycznych /z zakresu kształcenia słuchu, poczucia rytmicznego oraz kształcenia głosu/, przyczyniających się do podniesienia umiejętności muzycznych słuchaczy Kursu. Plan ten służyć miał jednakże tylko jednemu nauczycielowi, który był jednocześnie jego realizatorem i tym tłumaczyć można pewną skrótowość w precyzowaniu zagadnień, dla nauczyciela tego w pełni zrozumiałych. Sądząc z podręczników, na których opierał się nauczyciel można przypuszczać, że tam właśnie należy szukać bliższych wyjaśnień odnośnie tego planu^{21/}. Podręczniki ze śpiewu i muzyki z tego okresu, a w szczególności metodyczne, ułożone były bowiem w ten sposób, że stanowiły jednocześnie pomoc w dokładnym planowaniu poszczególnych zagadnień na cały rok w postaci omówienia i przedstawienia materiału merytorycznego w rozbić na poszczególne lekcje.

W omawianym planie, na sześćdziesiąt godzin przewidzianych na cały rok szkolny, osiemnaście godzin przypadało na teorię muzyki a czterdzieści jeden na metodykę nauczania w poszczególnych klasach szkoły powszechnej.

Jakkolwiek program przewidywał omówienie elementarnych wiadomości z zakresu teorii muzyki, to jednak zauważa się, że

Tabela nr 3

Rozkład materiału nauczania ze śpiewu na PKN w Toruniu
w roku szkolnym 1930/1931 ^{20/}.

O k r e s I		O k r e s II	
Nr lekcji	Tematyka	Nr lekcji	Tematyka
1	Zapoznanie z ogólnymi wiadomościami teorii	17	Metodyka 1-sza klasa
2	Stopnie gamy C-dur	18	Gama major. Koło kwintowe
3	Metodyka/cel nauki śpiewu/	19	Metodyka 1-sza klasa
4	Śpiewanie stopni	20	Okres, zdanie, fraza i motyw
5	Metodyka /ćwiczenia oddechowo-głosowe/	21	Metodyka 1-sza klasa
6	Trójdźwięk	22	Forma pieśni
7	Metodyka	23	Metodyka 1-sza klasa
8	Pozycje trójgłosu	24	Gama minor harm. i mel.
9	Metodyka /ćwiczenia głosowe/	25	Metodyka 1-sza klasa /pieśni/
10	Pozycje i przewroty trójdźwięku	26	Gama chromatyczna
11	Metodyka /ćwiczenia słuchowe/	27	Metodyka 2-ga klasa
12	Interwale /do decymy/	28	Akord septymowo-dominantowy
13	Metodyka	29	Metodyka 2-ga klasa
14	Konsonanse, dysonanse i ich rozwiązywanie	30	Triola ósemkowa
15	Metodyka /ćwiczenia rytmiczne ruchowe i głosowe/		
16	Takty proste i złożone		
O k r e s III		O k r e s IV	
31	Metodyka 2-ga klasa	39-44	Metodyka 4-ta klasa
32	Kadencje /T D T, TST, TSDT, TSD 6-5 4-3 T/	45-50	Metodyka 5-ta klasa
		51-54	Metodyka 6-ta klasa
33	Metodyka 3-cia klasa	55-59	Metodyka 7-ma klasa
34	Synkopa	60	Powtórzenie całego materiału
35-38	Metodyka 3-cia klasa		

opierał się on w poważnym stopniu na założeniu, że uczniowie posiadali już w momencie podejmowania nauki w ramach kursu, pewien zasób wiadomości z poprzednich studiów.

W odniesieniu do wymagań stawianych kadrze nauczycielskiej, zarówno statuty jak i wydane w 1931r. rozporządzenie Ministra WRiOP w sprawie kwalifikacji zawodowych potrzebnych do nauczania na tych kursach określały je jako takie same, jak wymagane do nauczania w średnich szkołach ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich^{22/}.

Nakkolwiek państwowe kursy nauczycielskie stanowiły tylko pomocniczą drogę kształcenia nauczycieli i ze względu na ich małą ilość nie odegrały w zabezpieczeniu kadr dla rozwijającego się szkolnictwa powszechnego poważniejszej roli, to jednak ze względu na swój specyficzny charakter zasługują na uwagę. Dzięki nim zostały spełnione, chociaż tylko częściowo, niektóre postulaty postępowego nauczycielstwa dotyczące oddzielenia kształcenia ogólnego od zawodowego, oparcia tego ostatniego o pełną szkołę średnią oraz przesunięcia w górę dolnej granicy wieku, w którym zapadała decyzja o wyborze zawodu. Kursy te posiadały jednak wiele wad, wśród których wymienia się zbyt krótki okres poświęcony na studia zawodowe, na związanie nauczyciela z zawodem oraz utrudnione oddziaływanie wychowawcze zarówno ze względu na wiek uczniów, jak i na krótki okres ich pobytu w szkole^{23/}.

Cechą charakterystyczną programów państwowych kursów nauczycielskich, jako szkół o charakterze wybitnie zawodowym, było szerokie uwzględnienie przedmiotów artystyczno-technicznych, a wśród nich także i śpiewu. Jednak roczny okres studiów bez uprzedniego przygotowania merytorycznego w dotychczasowych studiach nie mógł zapewnić właściwego przygotowania do prowadzenia tych

przedmiotów. Wydaje się, że władze zdawały sobie z tego sprawę, skoro w statucie z 1928r. znalazło się stwierdzenie o możliwości wydawania dyplomów tym słuchaczom, którzy nie uczynili zadawalających postępów ze śpiewu.

Ustawa jędrzejewiczowska nie przewidywała organizowania po 1932r. tego typu zakładów kształcenia nauczycieli. W związku z tym Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydało w 1932r. rozporządzenie o ich likwidacji^{24/}.

P r z y p i s y

1. Artykuł niniejszy jest drugim z cyklu czterech artykułów poświęconych zagadnieniu programów śpiewu i muzyki w zakładach kształcenia nauczycieli okresu międzywojennego. Pierwszy artykuł z tego cyklu ukazał się w Zeszytach I /Por. A. Denisiuk. Programy śpiewu i muzyki w zakładach kształcenia nauczycieli w Polsce w latach 1918-1939. Cz. I. Seminarium nauczycielskie. "Studia z wychowania muzycznego" nr 1. Bydgoszcz 1975, s. 3-56/.
2. Seminarium nauczycielskie opierały się programowo o siedmioletnią i siedmioklasową szkołę powszechną. Ich uczniowie równoległe z przygotowaniem zawodowym otrzymywali wykształcenie ogólne zakończone maturą seminariálną. Matura ta nie upoważniała do podejmowania dalszych studiów w uczelniach typu wyższego.
3. Tak je określa J. Kulpa /J. Kulpa. Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918-1939. Wrocław - Warszawa - Kraków 1963, s. 79/.

4. Statut Kursów Przygotowawczych do matury seminarialnej. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego /cyt.dalej Dz.Urz.MWRiOP/ Królestwa Polskiego, nr 7/1918, poz.9.
5. Ibid. Załącznik nr 1
6. Powyższe dane podane zostały według pracy H. Rowida. Państwowe Pedagogium w Krakowie 1919-1936. Organizacja i program nauki. Kraków 1936, s. 5-9. Praca ta ze względu na osobę autora, który był głównym inicjatorem powstania tego typu zakładu kształcenia nauczycieli oraz po jego powstaniu długoletnim dyrektorem, stanowi cenne źródło do poznania nie tylko krakowskiego kursu nauczycielskiego lecz również i innych.
7. Ibid.
8. W 1919r. istniały tylko dwa takie kursy: w Krakowie i Warszawie. W roku szkolnym 1924/1925 zorganizowano już cztery takie kursy: trzy z nich to państwowe kursy koedukacyjne: w Krakowie, Warszawie i Lwowie oraz jeden prywatny żeński utworzony przez Towarzystwo dla Prowadzenia i Utrzymywania Szkoły Żeńskiej w Radomiu. Na wszystkich czterech kursach kształciło się w roku 1924/1925, 586 słuchaczy /Z.Zagórowski. Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych. Rocznik II. Warszawa-Lwów 1926/.
W roku szkolnym 1930/1931 było w Polsce już czynnych osiem PKN: we Lwowie, Toruniu, Grudziądzu, Łodzi, Wi¹nie, Brześciu nad Bugiem i w Ostrogu nad Horyniem oraz prócz tych, trzy prywatne kursy nauczycielskie /J.Kulpa -Kształcenie nauczy-

cieli. . . ,s.81/.

9. Statut PKN. Dz.Urz. MWRiOP, nr 23/1920, poz.154.
10. Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 20.VI.1924r. w sprawie zmiany statutu PKN /Dz.Urz.MWRiOP nr 11/1924/ zakazywało przyjmowania na kurs dwuletni tych kandydatów, którzy nie mogli przedstawić świadectwa ukończenia sześciu klas szkoły średniej ogólnokształcącej lub trzech kursów seminarium nauczycielskiego.
11. Statut PKN....
12. Plan godzin na PKN w Krakowie, Lwowie i Wilnie przedstawił H. Rowid Państwowe Pedagogium . . . ,s.8 oraz tenże: Nowa organizacja studiów nauczycielskich w Polsce i za granicą. Warszawa 1930. Podaje je również J.Kulpa: Kształcenie nauczycieli.....,s.82.
13. Statut PKN. Dz.Urz. MWRiOP nr 8/1928, poz. 134.
14. Liczbę godzin przeznaczonych na naukę poszczególnych przedmiotów oraz ogólny zakres programu nauki miał ustalić Minister WRiOP osobnym zarządzeniem. W statucie wymieniono tylko przedmioty, które miały być prowadzone. Z zapowiadzianych dokumentów ukazała się jednak tylko siatka godzin.
15. Statut PKN. Dz.Urz. MWRiOP nr 18/1928, poz. 134 § 18.
16. Zarządzenie Ministra WRiOP z dnia 15.VI.1929r. w sprawie planu godzin na PKN. Dz.Urz. MWRiOP nr 7/1929r., poz.103. Siatka ta obowiązywała od dnia 1.IX.1929r.
17. Okólnik Ministerstwa WRiOP do Kuratoriów Okręgów Szkolnych, Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego i Liceum Krzemienieckiego

w sprawie programu i organizacji nauki na PKN. Dz. Urz. MWRiOP nr 9/1929r., poz.127.

18. Dziennik lekcyjny PKN w Toruniu za rok szkolny 1930/1931. WAP Oddział Terenowy w Toruniu. Zespół: Państwowe Seminarium Nauczycielskie Żeńskie w Toruniu. Sygn. 113.
19. Państwowy Kurs Nauczycielski w Toruniu połączony był z Państwowym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim.
20. W rozkładzie materiału przewidziano poszczególne tematy na każdą lekcję, dzięki czemu daje on obraz nie tylko zagadnień, które miały być realizowane ale także i kolejności ich realizacji. Rozkład materiału został tutaj podany w brzmieniu dosłownym z zachowaniem oryginalnej pisowni.
21. Były to podręczniki: K. Hławiczka: Główne zagadnienia metodyczne nauki śpiewu w szkole powszechnej. Cieszyn 1925r. J. Wierżbińska: Nauka śpiewu w szkole powszechnej. Cz. I i II - Warszawa 1928r.; Z. Noskowski i M. Konopnicka: Śpiewnik dla dzieci Cz. I i II. - Warszawa 1924r.
22. Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 17.IX.1931r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wystarczających dla ustalenia nauczycieli państwowych: Pedagogów, Kursów Nauczycielskich, WKN, Seminariów Ochroniarskich, Instytutu Robót Ręcznych, Instytutu Nauczycielskiego oraz Instytutu Pedagogiki Specjalnej. Dz.Urz. MWRiOP nr 10/1931r., poz.117.
23. Zwracają na to uwagę między innymi: M.Dzierzbicka i T.Radwan /M.Dzierzbicka:Zagadnienie nauczycielskie w naszym szkolnie-

twie powszechnym. " Oświata i Wychowanie " 1929r., nr 1, s. 35 oraz M. Dzierzbicka i T. Radwan: Kształcenie nauczycieli szkół ogólnokształcących. Odbitka z Encyklopedii Wychowania - Warszawa-Wilno 1938, s.11/. Natomiast J. Leśniakowski słusznie uważał, że PKN ze względu na bardzo małą ich liczbę w stosunku do potrzeb średnich szkół ogólnokształcących, nie będą w stanie zapewnić potrzebnej liczby nauczycieli. W związku z tym mogą pozostać jedynie uzupełnieniem seminariów /J. Leśniakowski: Zasady organizacji seminariów nauczycielskich. "Muzeum" 1924r., nr 4, s.345-358/. PKN krytykował, chociaż z innych względów również inicjator ich powstania H. Rowid uważając, że roczny okres kształcenia zawodowego nie pozwala na danie należytych podstaw teoretycznych z zakresu psychologii i pedagogiki /H. Rowid: Rozwój systemu studiów nauczycielskich w odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej w ciągu 10-lecia/1918-1928/. " Ruch Pedagogiczny" 1928, nr 10, s. 294.

Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 30.V.1932r. o częściowym wykonaniu ustawy z dnia 11.III.1932r. o ustroju szkolnictwa. Dz.Urz. MWRiOP nr 4/1932, poz. 41.

W ślad za tym rozporządzeniem, a nawet wcześniej, kuratoria wydały odpowiednie zarządzenia o likwidacji tego typu placówek kształcenia nauczycieli. Pismo KOS Warszawskiego do Dyrekcji Państwowych i Prywatnych Zakładów Kształcenia Nauczycieli i Ochroniarek z dnia 25.IV.1932r., nr IKN-2332/32 w sprawie ustawy o ustroju szkolnictwa i organizacji roku szkolnego 1932/1933. Archiwum Państwowe Miasta Warszawy i Województwa Warszawskiego. Zespół: KOS Warsza-

wskiego. Sygn.74 oraz Okólnik KOS Wołyńskiego z dnia 29.IV.1932r., nr II-7042/32 w sprawie wprowadzenia w życie postanowień ustawy o ustroju szkolnictwa i organizacji roku szkolnego 1932/1933 w szkołach średnich ogólnokształcących i zakładach kształcenia nauczycieli. Dz.Urz. KOS Wołyńskiego nr 5/1932, poz.46.

